

שיעור ז

מקיף וניקף

(בבא בתרא ד ע"ב)

פתיחה

- א. כשהרוח הרביעית אינה סגורה עד הסוף
 - ב. כשהמקיף גדר שתי רוחות, הניקף גדר רוח שלישית, ועדיין השדה אינה מוקפת
 - ג. רמב"ם: מקיף וניקף - חורבה בין חורבות חברו
 - ד. מגלגלין עליו את הכול
- סיכום

פתיחה

המשניות שבפרק ראשון במסכת בבא בתרא עוסקים בנושאים הבאים:

משנה א: שותפים שרצו לעשות מחיצה בחצר בגינה ובבקעה. מידות המחיצה, ו"אם נפל הכותל" - של מי האבנים.

משנה ב: "המקיף את חבירו משלש רוחותיו, וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית... אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל". במשנה נאמר עוד שאם הניקף גילה שנוח לו בכך שחצרו מוקפת גדרות, "מגלגלים עליו את הכל" - עליו להשתתף בעלות כל הגדר יחד עם המקיף.

משנה ג: משנה זו חוזרת לדון בכותל חצר במקרה שהכותל נפל. יש להקים את הכותל מחדש עד גובה ארבע אמות "ולמעלה אין מחייבין אותו. סמך לו כותל אחר... מגלגלין עליו את הכל".

משנה ד: משנה זו עוסקת ביכולת של בני חצר לכוף זה את זה לבנות בית שער ודלת לחצר. ובהקשר לכך נזכרה במשנה גם היכולת של בני עיר לכוף זה את זה לבנות לעיר חומה דלתות ובריח. בסוף דנה המשנה גם בשאלה: "כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר?".

משנה ה: משנה זו עוסקת בגודל המינימאלי של חצר שאותה יכולים שכנים לכוף זה את זה לחלוק. "אין חולקין את החצר עד שיהא ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה".

המכנה המשותף הרחב של המשניות שבפרק הוא התנהלות נכונה בין שכנים בחצר, בגינה, בבקעה ובעיר, כשהם הפרידו את השכנות ביניהם באמצעות מחיצה והמחיצה נפלה, או כשאחד השכנים שלא היה שותף לבניין הכותל, עשה פעולה כלשהי וגילה בכך את דעתו שנוח לו בבניין הכותל. בגמרא הוסבר שהמחיצה בחצר נבנתה כדי למנוע היזק ראייה, ורש"י הרחיב את הרצון להימנע מהיזק ראייה גם לדינים אחרים שנזכרו במשניות שבפרק, כמו הדין בכותל חצר שנפל או בבניית שער לחצר (עסקנו בכך בשיעור א).

נתמקד במשנה ב, ובגמרא שבסוגיית מקיף וניקף. נעיין תחילה בדברי רש"י ותוס' בהסברת מחלוקת תנא קמא ור' יוסי, כשהשדה אינה מוקפת לגמרי, ואחר כך נעיין בהסברו של הרמב"ם לסוגיה.

א. כשהרוח הרביעית אינה סגורה עד הסוף

במשנה (ד ע"ב) נאמר:

המקיף את חבירו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית - אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר: אם עמד וגדר את הרביעית, מגלגלין עליו את הכול.

רש"י הסביר שהמשנה עוסקת בגדר פנימית שבין שדות בבקעה, ששם נהגו שלא לגדור בשל היזק ראייה, ולכן רק במצב שהניקף נהנה, או גילה באמצעות פעולה שהוא נהנה, מגלגלין עליו את הכול. ברש"י הובאו גם דברי תמ"ש (תוספות מרבנו שמואל) שהסביר שמאחר שמדובר בבקעה, אין צורך להקים גדר גבוהה של ארבע אמות, "אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר שלו עשרה טפחים המונע מליכנס הבהמות". לפיו, מדובר בבקעה, ואין מטרת הגדר למנוע היזק ראייה אלא למנוע כניסת בעלי חיים.¹ על פי הסבר זה, משנה א' בפרק עסקה בבניית מחיצות בחצר, בגינה ובבקעה ובהקשר של היזק ראייה, ומאחר שלא נהגו לבנות גדר בבקעה כדי למנוע

1 ראשונים נוספים - הרמב"ן, הרשב"א, הראב"ד (הובא בשיטת מקובצת) ועוד - הסבירו שמטרת הגדר כאן למנוע כניסה של בעלי חיים או אנשים זרים ואין מדובר בגדר שתמנע היזק ראייה.

היזק ראייה, משנה ב' שבה אנו עוסקים, דנה במצב שבו נבנתה גדר בבקעה כדי למנוע כניסה של בעלי חיים או של אנשים זרים.

ראשונים אחרים, כמו תוספות (בבא קמא כ ע"ב ד"ה ואת; רמב"ן על אתר; מלחמות ה', ג ע"ב בדפי הרי"ף), הסבירו שמדובר בגדר חיצונית שמקיפה את שדות המקיף והניקף.

הגמרא (ד ע"ב) דנה במחלוקת תנא קמא ור' יוסי שבמשנה, ועוסקת בשאלה מה הנפקא מינה ביניהם לפי חייא בר רב שאמר שכוונת ר' יוסי היא שהניקף משלם לפי מחיר דמי קנים בזול, מאחר שהוא יטען שדי לו להקיף את שדהו בגדר קנים פשוטה, ואין צורך להקיף את השדה בגדר אבנים שמחירה יקר.

אחת הנפקא מינות שהוצעו:

ואי בעית אימא ראשונה שניה ושלישית איכא בינייהו. תנא קמא סבר רביעית הוא דיהיב ליה אבל ראשונה שניה ושלישית לא יהיב ליה. ור' יוסי סבר ראשונה שנייה ושלישית נמי יהיב ליה.

תנא קמא סבר שאם המקיף גדר גם את הרוח רביעית, על הניקף לשלם לו. אבל על הראשונה, השנייה והשלישית אין הניקף משלם. אם הניקף גדר את הרביעית, הוא אינו משלם דבר למקיף. רבי יוסי סבר שגם על הראשונה, השנייה והשלישית יש לשלם לפי דמי קנים בזול, בין אם גדר המקיף בין אם גדר הניקף.

לפי תנא קמא, מדוע אין הניקף משלם על שלוש הגדרות הראשונות? רש"י (ד"ה דתנא קמא) הסביר:

דתנא קמא סבר - דמי רביעית יהיב ליה אם גדרה מקיף, אבל דמי הראשונות לא יהיב ליה שכבר יצא מהם זכאי בבית דין, שהיו שם ימים רבים ולא הועילו לו. ואם גדרה ניקף לרביעית לא יהיב ליה מידי כדפירשתי שכבר יצא ידי בית דין מהם. ולר' יוסי לא שנא גדרה ניקף ולא שנא מקיף מגלגלין עליו את הכל בכולן דמי קנים.

לפי רש"י סיבת הפטור היא משפטית. כל זמן שהשדה לא הייתה מוקפת לגמרי, הניקף לא נהנה מההיקף, ולכן הוא "יצא זכאי מהם בבית דין". ההנחה היא שהמקיף תבע בבית דין את הניקף להשתתף בהוצאות של שלוש הגדרות, אך בית הדין פטר את הניקף מתשלום מאחר שהוא לא נהנה מהגדר היות שהשדה אינה מוקפת לגמרי.

רבינו יונתן (הובא בשיטה מקובצת, ד ע"ב) הסביר באופן דומה לרש"י:

כי פליגי היכא שלא הקיפו ראובן אלא משלש רוחות וכשתבעו בדין יצא זכאי לפי שלא ההנהו עדיין שהרי רואים זה את זה מרוח רביעית ואין בדעתו לבנות הרביעית לעולם, משום הכי פטרינהו בית דין לשמעון הניקף. ולאחר זמן נמלך ראובן וגדרה בלא דעתו של שמעון וחזר ותבעו בדין פעם שנית. תנא קמא סבר דלא מחייבים לשמעון הניקף אלא מן הרביעית, אבל מן השלשה לא שהרי מוכיח על כולם שהוא בנאם שלא מדעתו ויצא מבית דין זכאי ואמרינן קם דינא [עומדים על הדין שנקבע שהניקף פטור]. אבל אם עמד ניקף וגדר הרביעית, דגלי דעתיה דניחא ליה בכל אותם כתלים שבנה, מגלגלים עליו את הכל ולא שייך למימר קם דינא אלא הדר דינא. ורבי יוסי סבר כי היכי שאם עמד ניקף וגדר את הרביעית שמגלגלים עליו את הכל. כמו כן נמי אם עמד מקיף אף על פי שיצא מבית דין זכאי והדר דינא כיון דמקום שנהגו לגדור בבקעה הוי לפי שלא יצא מבית דין זכאי אלא למי שלא ההנהו אותו שאם המתין שלא העמידו בדין עד עכשיו אפילו תנא קמא היה מודה שמשלם את הכל כיון דבמקום שנהגו לגדור בבקעה הוי ומשום הכי ראוי שנאמר הדר דינא.

מדברי רבינו יונתן משמע שאכן היה דיון בבית דין, והניקף יצא זכאי. המונחים "קם דינא" ו"הדר דינא" מופיעים במחלוקת בגמרא (יבמות לז ע"ב): "ר' אבא אמר רב: קם דינא, ר' ירמיה אמר: הדר דינא". הרש"ש (בבא בתרא שם) העיר על ההשוואה הזאת, ולפיו מחלוקת האמוראים אם "קם דינא" או "הדר דינא" היא רק כשהיה דיון בין הצדדים במסגרת בית דין ובית דין פטרוהו. מכאן שלפי הרש"ש אין כוונת רש"י לומר שהמקיף באמת תבע את הניקף בבית דין. אלא כוונת רש"י לומר שלו תבע המקיף בבית דין, היה הניקף זכאי כי הגדר סביב שלוש רוחות אינה מועילה לו כי עדיין הרוח הרביעית פתוחה ואפשר להיכנס לשדהו. בעל המאור (ב ע"ב בדפי הרי"ף) מבאר שמחלוקת תנא קמא ורבי יוסי היא אם "קם דינא" או "הדר דינא", והיא אכן אותה מחלוקת שהובאה בגמרא ביבמות שם. הרמב"ן (מלחמות ה' שם) חלק עליו וכתב שהמחלוקת בין תנא קמא לר' יוסי היא אם המקיף מחל לניקף על שלוש הראשונות או לא. המאירי (בבא בתרא שם) כתב על כך:

יש מקשין בזה היאך אנו פוסקים כאן הדר דינא והלא במס' יבמות לז, ב פסקו גדולי הפוסקים קם דינא? ... ולא ראיתי בזה בדברי המפרשים תירוץ מספיק כלל. ומ"מ יראה לי שלא נאמר "קם דינא" אלא בדין הניתן בדבר שיש בו ספק ושהוא דבר שאי אפשר לבא לידי בירור, ואף על פי שמכח מה נפשך מיהא ראוי לשנות את הדין לאיזה צד מ"מ הואיל ואין כאן בירור לאיזה צד, קם דינא

בכל צד שהוא נאמר... אבל זו שהחיוב בא לידי ברור ע"י גילוי הדעת אין ספק שחזר הדין, ולא ראי זה כראי זה כלל.

מכל מקום, לפי שתי האפשרויות, בין אם התקיים דיון בבית דין והניקף יצא זכאי, בין אם לא התקיים בפועל אלא שאילו היה מתקיים דיון כזה היה הניקף יוצא זכאי, הדבר מלמד שהסיבה לכך שהניקף אינו משלם על שלוש הגדרות הראשונות היא במישור המשפטי. הניקף לא שילם בעבר על שלוש הגדרות הללו כי הוא לא נהנה מהן, ועל כן הוא אינו חייב מבחינה משפטית להשתתף בבנייתן, גם אם כעת הוא בנה את הגדר הרביעית.

תוספות (כבא בתרא שם ד"ה שניה ושלישית) העיר על רש"י:

ובקונטרס פירש לפי שכבר יצא מן השלשה מבית דין זכאי. הג"ה וקצת קשה דאם כן גם ברביעית יצא זכאי עד טפח אחרון.

אכן, כל עוד הגדר הרביעית אינה סגורה עד הסוף, הניקף אינו נהנה מהיקף הגדר כי ניתן להיכנס לשדה, ועל כן הוא יהיה פטור מלשלם. המקרה במשנה הוא רק דוגמה, והמחלוקת בין תנא קמא ור' יוסי היא גם אם המקיף גדר שתי רוחות, ואחר כך הניקף גדר את שתי האחרות, וכך גם אם המקיף גדר ארבע רוחות פחות טפח. ר"י עצמו (תוספות שם) הסביר אחרת:

אומר ר"י דהיינו טעמא דאין לך אדם שלא היה מסייע לרביעית על מנת שיהא גדור מד' רוחותיו.²

לפי ר"י הסיבה היא פרקטית. במצב כזה שיש להשלים רק את הרוח הרביעית כדי לחסום את השדה לחלוטין, ברור הוא שאם הניקף עצמו בנה את הגדר הרביעית עליו להשתתף בתשלום. נראה שכך יהיה גם אם מדובר על קטע קצר יותר, וכאמור המקרה במשנה של שלוש רוחות ורוח רביעית הוא רק דוגמה, ובלבד שבנייתו של קטע זה היא שגרמה לכך שכעת השדה מוקפת מכל הכיוונים ואין אפשרות להיכנס. התוספות (ה ע"א ד"ה אע"פ) הסבירו מזווית נוספת מדוע הניקף יהיה חייב לשלם אם גדר את הרוח הרביעית. התוספות הפנו לגמרא בבא קמא (כ ע"ב) ששם הובאה מחלוקת תנא קמא ור' יוסי, והגמרא שם שאלה על דבריהם:

תנן: "המקיף חבירו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית, אין מחייבין אותו".

2 כברה זו בשם ר"י מופיעה גם בכבא בתרא ה ע"א תוד"ה הגהה.

הא רביעית מחייבין אותן, שמע מינה 'זה נהנה וזה לא חסר חייב'?
שאני התם דאמר ליה את גרמת לי הקיפא יתירא.
תא שמע: "אמר רבי יוסי אם עמד ניקף וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את
הכל".

טעמא דגדר ניקף, הא מקיף פטור. שמע מינה 'זה נהנה וזה לא חסר פטור'?
שאני התם דאמר ליה לדידי סגי לי בנטירא בר זוזא.

תוספות הסיקו מהגמרא שם שגם אם 'זה נהנה וזה לא חסר פטור' בכל זאת מוסכם על
הכול שאם עמד הניקף וגדר, הוא יהיה חייב. אך תוספות לא הסבירו מדוע הניקף יהיה
חייב. התוספות (בבא קמא כ ע"ב ד"ה טעמא) כתבו:

וא"ת ואי זה נהנה וזה לא חסר פטור, אפילו עמד ניקף נמי [יהיה פטור]? וי"ל
שאני עמד ניקף דגלי אדעתיה דניחא ליה בהוצאה.

דברי התוספות הללו משלימים את התמונה. במצב כזה שצריך לגדור רק את הרוח
רביעית, כל מי שיש לו עניין בזה היה עושה כן, ולכן כשהניקף גדר את הרוח הרביעית
הוא גילה דעתו שנוח לו מאוד בהוצאה הכספית של המקיף, ועל כן עליו להשתתף
בהוצאות הגדר.³

על דברי תוספות יש להקשות, הרי כל מי שנהנה מרכוש של חברו מגלה דעתו
שנוח לו בכך, ועל זה בדיוק נאמר הכלל "זה נהנה וזה לא חסר"? אלא ש"זה נהנה" לא
נאמר על הנאה שבאה כתוצאה מהוצאה כספית חריגה, עם זאת שהמהנה "לא חסר".
במקרה זה המקיף הוציא הוצאה חריגה כשהוא הקיף את רוב השדה, וכשהניקף השלים
את הגדר כדי שהשדה תהיה מוקפת לחלוטין, הוא גילה דעתו שנוח לו מאוד בהוצאה
החריגה של המקיף, ואשר על כן עליו לשלם.⁴

דברי ר"י מתייחסים לשאלה מדוע על הניקף לשלם על הגדר הרביעית לפי תנא
קמא. אך דבריו אינם מתמקדים בשאלה מדוע הניקף פטור מתשלום על שלוש הגדרות
הראשונות. זאת בניגוד לדברי רש"י במשנה בשם תמ"ש שהסביר מדוע הניקף פטור

3 התוס' (ד ע"ב ד"ה אם) כתבו שלפי ר' יוסי צריך לגרוס אם עמד מקיף וגדר מגלגלין עליו את
הכול. ורק לפי הלישנא בתרא שבגמרא "מקיף וניקף איכא ביניהו" מדובר על מצב שיש משמעות
להקפה של הניקף. תוס' שם כתבו ששאלת הגמרא בבא קמא כ ע"ב "טעמא דניקף הא מקיף פטור"
היא רק לפי לישנא בתרא.

4 ראה לקמן בשיעור ח: סמך לו כותל אחר ו"כופין על מידת סדום", סעיף ב.

מתשלום על הגדר של שלוש הרוחות: "משום דאכתי לא מהני ליה מידי. שהכל יכולים ליכנס מרוח רביעית. אבל אם גדר רביעית מחייבין אותו כדאמרינן בגמ'".

מחלוקת רש"י ור"י כאן דומה למחלוקתם בעניין "כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנות עד ד' אמות". רש"י (ב ע"ב) נימק את הדין מבחינה משפטית: "שכבר נתרצו הראשונים בכותל". התרצות הראשונים לבנות כותל, ובוודאי אם הם עצמם רצו בכותל, יצרה מחויבות משפטית לנוכחות כותל בין החצרות. ההתרצות הזאת שינתה את אופי הבית והחצר - ממקום פתוח למקום שבו ברור היכן קו הגבול בין החצרות וכאילו מדובר על קיר שמפריד בין הבתים עצמם שנפל. ואילו תוספות (שם ד"ה נפל) כתבו: "שהורגלו לעשות דבר הצנע בחצר ולא למדו ליזהר זה מזה". תוספות מתייחסים לעניין במישור פרקטי. הם לא ראו כאן מחויבות משפטית, אלא ניסיון לעגן כללים לניהול שכנות טובה יחד בלי לפגוע ובלי לגרום היזק ראייה. הרגילות לעשות דברים מסוימים בחצר, משמעותה שזו הדרך הטובה ביותר לנצל את שטח החצר. ואם כבר התרגלו, יש לזה משמעות של המשך שכנות טובה, ועל כן ניתן לחייב לכופף זה את זה לבנות מחדש את הכותל עד גובה ארבע אמות. כך גם בסוגיית מקיף וניקף. מחלוקת רש"י ותוס' היא האם הדיון במקרה זה הוא משפטי או פרקטי.⁵ כאמור, רש"י התמקד בשאלה מדוע על פי תנא קמא הניקף פטור מלשלם על שלוש הראשונות, ואילו ר"י התמקד בשאלה מדוע במקרה כזה על הניקף לשלם רק על הגדר הרביעית.

ב. כשהמקיף גדר שתי רוחות, הניקף גדר רוח שלישית, ועדיין השדה איננה מוקפת

רבי יוסף קארו (בית יוסף, חושן משפט סימן קנח, בסוף; שולחן ערוך חושן משפט, שם, סעיף ו) עסק במקרה שבו המקיף גדר שתי רוחות והניקף גדר רוח שלישית, ועדיין השדה איננה מוקפת:

אם גדר החיצון ראשונה ושניה ועמד הניקף וגדר השלישית, נראה לי שמחייבין אותו לגדור הרביעית. והא דתנן "המקיף את חבירו משלש רוחותיו" משום רישא הוא דתנן הכי כלומר דאפילו הכי אין מחייבין לניקף כל שלא גילה בדעתו דניחא ליה, אבל כל היכא דגלי דעתיה דניחא ליה אפילו לא גדר האחד אלא שנים מגלגלין עליו.

5 ראה בהרחבה בשיעור א: היזק ראייה בפרק "השותפין" - בבלי וירושלמי, סעיף א.2.

לדברי הבית יוסף במקרה זה יחייבו את הניקף לגדור גם את הרביעית. הסיבה שפטרו את הניקף מלשלם הוא מפני שלא גילה דעתו שנוח לו בכך שהחצר מוקפת. אך אם הניקף בנה גדר אחת, אף שהחצר איננה מוקפת באופן מוחלט, הוא גילה דעתו שנוח לו בגדר ועל כן עליו יהיה להשתתף בכל הגדר.⁶

הרמ"א (דרכי משה בטור שם, ובשולחן ערוך שם) חלק על הבית יוסף:

גדר ב' רוחות, ועמד הניקף וגדר רוח ג', ועדיין פתוח לרוח רביעית, נראה לי דאין צריך לשלם לו כלום עד שיגדור אחד מהן רוח רביעית.⁷

מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא (שיעורי הרב אברהם שפירא, בבא בתרא עמ' פט) הסביר שלדעת הבית יוסף הניקף מתחייב בתשלום עבור הגדרות מכיוון שבבנייתו את הגדר השלישית הוא ביטא שהוא רוצה להיות שותף בגדרות,⁸ ואילו לדעת הרמ"א הוא מתחייב רק אם הוא נהנה.

מה יסברו רש"י ותוספות במקרה זה? על פי תוספות השיקול הוא פרקטי. כל עוד אין הניקף נהנה מכך שהשדה מוקפת לגמרי, וכל עוד יכולים להיכנס אליה, אין הוא משלם כלום, וכדברי הרמ"א. דברי תוס' "אין לך אדם שלא היה מסייע לרביעית" באו לומר שאדם מוכן לפעול כדי להביא לידי מצב שהשדה מוקפת לגמרי. אך אם היא עדיין אינה מוקפת לגמרי, אין זה משנה מי בנה חלקים ממנה. הניקף יהיה חייב רק כשהגדר תהיה שלמה, ואם הוא נהנה מפעולה של אחר, יהיה עליו להשתתף. על פי רש"י הבחינה היא משפטית. איזו פעולה נעשתה כדי לקדם את בניית הניקף החצר.

6 הרב ישראל יעקב קנייבסקי, סטייפלר (קהילות יעקב - בבא בתרא, סימן ו), ביסס את דברי הבית יוסף הללו על המשנה לקמן (ה ע"א) שבה נאמר שאם ראובן בנה כותל בחצר בגובה שהוא יותר מארבע אמות, ושמעון בנה כותל כנגדו "סמך לו כותל אחר, מגלגלין עליו את הכל". על כך שאל הקהילות יעקב: "ויש להבין מאי נהנה איכא היכא שסמך לו כותל אחר דהא אכתי אינו נהנה מכתלו של חבירו?... והנראה מוכח מזה דכל היכא שבדעתו להוסיף על הבנין כבר מחשב הנאה במה שחלק ממנו בנוי, דכשארם בונה בית, כל נרביך ונרביך שנעשה, הנאה היא לו מה שמקצת בניינו נוסף לו. וזה כדברי הבית יוסף בסימן קנח שכתב שכשגדר חבירו משני רוחות ועמד ניקף וגדר שלישי דגלי דעתיה דניחא ליה מחיבין אותו". נראה שהרמ"א יסביר שיש להבחין בין המקרים. כשהניקף בנה את הגדר השלישית, לא ידוע כלל אם הגדר הרביעית תיבנה ועל ידי מי. לכן כל עוד השדות פתוחות וניתן להיכנס אליהן, הוא לא נהנה ולכן פטור. במקרה שסמך לו כותל אחר, מחייבים אותו לשלם, כי ברור שהמגמה של הסומך היא להניח תקרה על הכותל של השכן, ולכן מחייבים אף שטרם הניח את התקרה. ראה לקמן בשיעור ח: סמך לו כותל אחר ו"כופין על מידת סדום", סעיף א.

7 נושאי הכלים של השולחן ערוך הסבירו את מחלוקת השו"ע והרמ"א. עיין שם בסמ"ע ס"ק יג, ובקצות החושן ס"ק ד, ו ועוד.

8 כיוון דומה בדברי האור שמח, הל' גולה ואבידה ג, ט.

מהגדרות הראשונות הניקף פטור כי יצא זכאי מבית דין, אך אם הוא עצמו בנה חלק מהגדר, הרי שהוא ביטא בכך שהוא רואה עצמו שותף לגדר ועל כן יהיה חייב להשלים את הגדר, וכדברי הבית יוסף.

ג. רמב"ם: מקיף וניקף – חורבה בין חורבות חברו

הרמב"ם (הל' שכנים ג, ג-ד) פסק:

מי שהיה לו חורבה בין חורבות חברו, ועמד חברו וגדר רוח ראשונה ושנייה ושלישית, עד שנמצאת חורבה זו משלש רוחותיה גדורה, אין מחייבין אותו ליתן לו ההוצאה כלום, שהרי לא הועיל לו והרי חורבתו פתוחה לרשות הרבים כשהיתה.

לפיכך אם גדר לו רוח רביעית עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר, מגלגלין עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע רוחות עד ארבע אמות, ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם. אבל אם היה הכותל של זה שבנה, ובחלקו בנה, יראה לי שאין מגלגלין עליו אלא דבר מועט כמו שיראו הדיינין שהרי אינו יכול להשתמש בכתלים.

וכן אם הניקף עצמו הוא שגדר רוח רביעית, הרי גילה דעתו ונותן חצי ההוצאה של שלש רוחות אם היה הכותלים של שניהם, וכן כל כיוצא בזה.

הרמב"ם העמיד את המשנה במקרה של חורבות, על בסיס דברי התוספתא (בבא מציעא [ליברמן] יא, ד [נזכרת בירושלמי בבא מציעא י, ג]):

היתה חורבתו בצד גינתו של חברו ועמד וגדרה, מגלגלין עליו יציאותיו של כותל כדרך שהוא בונה.⁹

גם כאן המקרה הוא היקף של חורבה, וכאמור נראה שזה המקור להלכה שכתב הרמב"ם שאם המקיף הקיף את כל החורבה של הניקף, על הניקף להשתתף במחצית ההוצאות. הרמב"ם הוסיף שכל זה בתנאי שהמחיצה בנויה על שטח של שניהם, וייתכן שלמד זאת מהמילים: "ובנאה שלא ברשותו". המקיף בנה את הכותל גם על שטחו של הניקף

9 התוספתא במסכת בבא בתרא פרק ראשון, עוסקת בעניינים המופיעים במשנה בבבא בתרא פרק שני "לא יחפור". ענייני שותפים מופיעים בתוספתא בבבא מציעא פרק יא. התוספות (בבא בתרא ב ע"א ד"ה השותפין) כתבו שמסכת בבא בתרא באה אחרי מסכת בבא מציעא, מאחר שבפרק האחרון במסכת בבא מציעא נמצאת המשנה: "הבית והעלייה של שניים שנפלו חולקים בעצים", וקרי להו התם בגמ' שותפין". משנה זו מופיעה גם בתוספתא בבא מציעא יא, א. הרמב"ם ביסס את דבריו על המשך התוספתא בבא מציעא שם.

ושלא ברשותו. כמצב כזה, כשהחורבה מוקפת לגמרי, או אז על הניקף לשלם מחצית ההוצאות. ייתכן עוד שמכאן הסיק הרמב"ם שאם המקיף בנה את כל הכותל ברשותו ומכספו, על הניקף לשלם מעט ולא מחצית הכותל.

ההלכה שבתוספתא עוסקת במקרה שהמקיף הקיף מארבע רוחות. מה יהיה במקרה שהקיף רק משלוש רוחות? בזה נסמך הרמב"ם על הכתוב במשנתנו. כל עוד ההיקף איננו שלם, הניקף לא חייב להשתתף בהוצאות, מאחר שעדיין יש צד פתוח. אך "אם גדר לו" - המקיף גדר, ויש תועלת בכך לניקף מאחר שכעת ההיקף הושלם, על הניקף להשתתף בחצי מההוצאות עד גובה של ארבע אמות. הרמב"ם הוסיף שכל זה בתנאי שהכותל נמצא בשטח של שניהם. אך אם הכותל שבנה המקיף נמצא רק בשטחו של המקיף, הניקף ישתתף בסכום מועט ולא במחצית מההוצאה, על פי מה שיקבעו הדיינים, כי הוא לא יוכל להשתמש בכותל מאחר שהכותל והמקום אינם שלו. אך עליו לשלם מאחר שהוא נהנה כי הוא מוקף מכל הכיוונים.

צירוף המילים בתוספתא: "היתה חורבתו... עמד הלה ובנאה בלא רשותו", מזכירה דיון אחר ובהקשר דומה (תוספתא בבא קמא י, ו-ז):

- ו. היורד לחורבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות, וכשהוא יוצא אמר: תן לי עצי ואבניי, אין שומעין לו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: בית שמאי אומרים הרשות בידו, ובית הלל אומרים אין שומעין לו.
- ז. היורד לחורבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות, שמין לו וידו על התחתונה.

בשני המקרים אחד עשה פעולה שלא ברשות בחורבתו של חברו, ואחר כך דרש שבמצב מסוים יושב לו חלק מההשקעה שהוא השקיע בחורבתו של חברו. "המקיף את חורבתו של חבירו" - מובן שהמקיף עצמו נהנה מההיקף שהרי אם לא כן לא היה מקיף, וכשהניקף גם נהנה הנאה מושלמת מן הגדר כשהיא שלמה מכל הרוחות, יש מקום לחייב אותו לשלם חצי מההוצאות כשהכותל נבנה גם בחלקו, ובמיוחד במקרה שהניקף הוא שהוסיף את הרוח הרביעית וגילה בכך בוודאות שנוח לו לגמרי בפעולתו של המקיף. דין זה דומה לדין "היורד לחורבתו של חברו, שמין לו וידו על התחתונה". אמנם הלכה זו נאמרה בחורבה שאינה עומדת להיבנות, אבל חורבה העומדת להיבנות - דין הבונה אותה כנוטע בשדה העשויה ליטע ועל הבעלים להשתתף בהוצאות באופן מלא (בבא מציעא קא ע"א; רמב"ם הל' גזלה ואבירה י, ד).¹⁰

10 אמנם הרא"ם שך, אבי עזרי, רמב"ם הל' שכנים ג, ג כתב שלדעתו הרמב"ם סבר כך לא מדין "יורד לשדה חברו" ולא מדין "נהנה", אלא כיון שנהנה והכותל מועיל לו, תיקנו חכמים שישלם, כמו בכל ענייני שכנים שמשועבדים זה לזה.

הרמב"ן (מלחמות ה' בבא בתרא ב ע"ב; חידושים לבבא בתרא ד ע"ב) דימה בין הלכות מקיף וניקף לבין דין יורד לשדה חברו ונטעה. ואלה דבריו (מלחמות שם):

שנינו בגדר שלש אין מחייבין אותו, מפני שהוא דומה ליורד לתוך שדה של חברו העשויה ליטע ונטעה שלא ברשות, שאומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנטעה.¹¹

הרמב"ן אף הסביר את מחלוקת רב הונא וחייא בר רב (ד ע"ב) על בסיס סוגיית "יורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות", אם כי הוא לא פירש כרמב"ם שמדובר במקיף חורבתו של חברו. הדמיון לפי הרמב"ן והראשונים שהסבירו כמותו איננו מוחלט, מאחר שהיורד לשדה חברו עושה פעולה ממשית בשדה של חברו - נוטע בה עצים, בעוד המקיף איננו נכנס לתוך חצר החבר. אמנם הוא הקיף את השדה אך לא נכנס אליה, הן כשמדובר בהיקף פנימי בין החצרות של המקיף ושל הניקף, הן כשמדובר בהיקף חיצוני סביב חצרו של המקיף. בשונה מהרמב"ן, על פי הרמב"ם הדמיון הוא מוחלט. הרמב"ם הסביר שמגלגלים על הניקף מחצית ההוצאה אם בנה במקום של שניהם. איך ייתכן שהמקיף בנה את הכתלים גם על חלקו של הניקף? אלא שהוא ירד ובנה על חלקו ללא רשותו, וזה בדיוק כמו "היורד לחורבתו של חברו ובנאה שלא ברשות". אמנם המאירי (ד ע"ב) פירש שלפי הרמב"ם מדובר "שהיה מקום המחיצות של שניהם, והואיל והניחו המוקף לבנות בשלו, אף ההוצאה מתגלגלת עליו מכל וכל עד גובה ארבע אמות", אך הרמב"ם לא כתב שזה המקרה.¹² כאמור, בשל ההשוואה והדמיון הרב לדין "יורד לתוך חורבתו של חברו" נראה שהמקיף בנה את הכותל בחלקו של הניקף, ללא רשות הניקף.¹³

11 כך דימו ראשונים נוספים, כגון: הריטב"א (ד ע"ב), הנימוקי יוסף (ב ע"ב בדפי הרי"ף) ועוד.
12 הרב אברהם סופר, המהדיר של המאירי לבבא בתרא (עמ' 18 הע' ד), כתב שהמאירי דייק את פירושו כך מדברי הרמב"ם (הל' שכנים ג, ג) שכתב: "...ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם". אכן המקום הוא של שניהם, אך אין זה אומר שהניקף הרשה למקיף לבנות את הכותל גם על חלקו.
13 הגר"ט (בבא בתרא סימנים קסח-קסט) העמיק מאוד בהשוואה בין דין מקיף וניקף לבין דין יורד לתוך שדה חברו, והסביר על פי זה את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד כאן. באבן האזל, על הרמב"ם הל' שכנים כאן, דייק בדברי הרמב"ן שכתב שדין מקיף וניקף "דומה ליורד לתוך שדה חברו", ואילו הנימוקי יוסף כתב: "מיד דהוה כיורד לתוך שדה חברו", וטען שההבדל נעוץ בשאלה אם מדובר בהיקף פנימי או חיצוני. אכן הנימוקי יוסף כתב שהניקף "לא מיחה בו לומר שלא יגדור ע"מ שישתלם ממנו", אך הרמב"ם לא הזכיר זאת. ראה עוד: הרב יעקב משה חרל"פ, בית זבול, א סי' לא.

מפרשי הרמב"ם הציעו הצעות שונות מדוע בחר הרמב"ם לפרש את משנת מקיף וניקף על בסיס המשנה שבתוספתא במקיף חורבה, ולא כתב שמדובר בגדר בין שדות בבקעה ובהתאמה למשנה הראשונה של הפרק.
הלחם משנה (הל' שכנים ג, ג) הסביר על פי דברי המגיד משנה:

דרכינו ז"ל לא רצה לאוקומי הך סוגיא בשדות. משום דקשה ליה בזה מקום שנהגו שלא לגדור, מאי אהנו בתקנתן, אי אחד בונה ומחייב בגדרים? ולכך העמידו בחורבה, ואיירי בסתמא דעל הסתם אין מחוייב לגדור, אלא אם גדר לו הכל שאז ישלם לו.

חורבה היא מקום ביניים בין חצר לבין בקעה. בחצר יש לכוף לבנות מחיצה למנוע היזק ראייה. בקעה היא מקום שנהגו שלא לגדור. אם המשנה עוסקת בבקעה, ייווצר מצב שאחד בונה גדרות ומחייב בזה את שכניו, אף שנהגו שלא לגדור, וזה לא ייתכן. חורבה היא מקום שאין מחייבים לבנות גדר, אך במקרה שהמקיף גדר את כל הרוחות מחייבים את הניקף להשתתף.

בהקשר זה יתאימו דברי הסמ"ע (חושן משפט סימן קנח ס"ק יא) שכתב:

...ואפשר שהרמב"ם נקט חורבה לרבותא, אעפ"י שאין לו הנאה ממנו כל כך, מגלגלין עליו את הכל כשגדר ארבעתן. כל שכן גינה ושדה דיש לו הנאה דמציל את תבואתו וזרעונו מדריסת רגלים ומבהמות ומעינא בישא.¹⁴

חורבה מלמדת על גינה ושדה. חורבה היא מקום שלא גרים בו, ואף על פי כן אם גדר ארבעה צדדים מגלגלים עליו את הכול, ובוודאי הוא הדין גם בגינה ובשדה מאחר שיש לו הנאה מהגדר שמונעת כניסה של בעלי חיים ואנשים זרים.
מדוע כתב הרמב"ם שהמחיצה היא עד ארבע אמות? על כך השיב הסמ"ע (שם ס"ק יב):

עד ארבע אמות. זהו שיעור כותל וגדר שעושין בחצרות לכו"ע... ונראה דגם כאן בחורבה הדין כן לכולי עלמא, כיון שהיא עומדת במקום דירת בני אדם ושייך בה היזק ראייה, מה שאין כן בהיזק ראייה דגינה, דכתב בה המחבר פלוגתא בסמוך סעיף ג', ע"ש.

החורבה היא חורבה של בית, ועל אף שכעת אין גרים בבית, זה מקום שראוי למגורי בני אדם, ולכן יש להתחשב בהיזק הראייה ולבנות כותל בגובה ארבע אמות.

14 ראה גם בנתיבות המשפט שם ס"ק ג.

החזון איש (בבא בתרא ב, ט) העיר על כך ותמה שהרי מהמשנה ומהגמרא משמע שמדובר על בקעה, ומטרת הגדר בבקעה היא למנוע כניסת בעלי חיים, ואז די בגדר בגובה י' טפחים. אלא שלפי הרמב"ם מדובר במקום שיש היזק ראייה, וזה החידוש של המשנה שאם המחיצה לא מונעת לחלוטין היזק ראייה, אי אפשר לחייב את הניקף להשתתף. כמו כן, אם מדובר בחורבה שאף אחד אינו נמצא שם ואין בעיה של היזק ראייה, לכאורה היה מקום לחייבו מדין כופים זה את זה לבנות בית שער לעיר, אך הוא דוחה השוואה זו. הקושי הוא שאם מדובר על חורבה ואף אחד לא גר שם - מה עניין היזק ראייה שם.

נראה להציע כיוון אחר. הרמב"ם הבין שהמקרה הוא חורבה בין חורבות, וכנראה מדובר על מחיצה פנימית בין החורבות. כך כתב: "מי שהיה לו חורבה בין חורבות חבירו, ועמד חבירו וגדר רוח ראשונה ושנייה ושלישית, עד שנמצאת חורבה זו משלש רוחותיה גדורה... לפיכך אם גדר לו רוח רביעית עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר". "חורבה זו", "חורבתו" - לו היה מדובר בגדר חיצונית, היה צריך לכתוב 'עד שנמצאות כל החורבות' או מעין זה. אך הרמב"ם לא ראה במשנה זו הלכה הקשורה להיזק ראייה, מאחר שאם זו הבעיה, הצדדים יכולים לכוף זה את זה לבנות ארבעה כתלים. כשם שניתן לכוף זה את זה לבנות כותל בין שתי חצרות, כך אפשר לכוף לבנות ארבע רוחות שמקיפות חצר. אין הבדל בין המקרים. אשר על כן שלל הרמב"ם את האפשרות שמדובר על היזק ראייה. הרמב"ם כתב שמדובר במחיצות שאמורות למנוע את הכניסה לחורבה. שהרי כך כתב הרמב"ם בהסברו להלכה מדוע כשיש שלושה כתלים בנויים הניקף פטור מהשתתפות בהוצאות "שהרי לא הועיל לו והרי חורבתו פתוחה לרשות הרבים כשהיתה".¹⁵ רק כשייבנה הצד הרביעי, תהיה לניקף הנאה מכך מאחר שבני רשות הרבים לא יוכלו להיכנס לחורבה. ברור הוא שאין מדובר בבעיה של היזק ראייה, אלא בניית מחיצות שימנעו מאחרים להיכנס. ונראה שהכוונה לכניסת בני אדם, שהרי אין לבעלי חיים מה לעשות בחורבה. בשדות שבבקעה ברור מדוע בעלי חיים רוצים להיכנס, ועל כן גדר בגובה י' טפחים תמנע זאת.

הרמב"ם כתב "מגלגלין עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע רוחות עד ארבע אמות". הביטוי ברמב"ם הוא "עד ארבע אמות" - על מנת למנוע כניסה של בני אדם צריך לכל היותר מחיצה בגובה של אדם. לכן גם אם המקיף בנה כתלים בכל ארבע הרוחות, הוא יכול לחייב את הניקף להשתתף איתו רק עד גובה של ארבע אמות.

15 הרמב"ם בפירושו המשנה כתב כך: "ובנין זה אינו אלא מצד רשות הרבים, וכל זמן שלא נבנית הרוח הרביעית אינו חייב כלום שהרי אין לו תועלת כיון ששרדהו היתה פרוצה וכך נשארה". שדה ולא חורבה.

את ההלכה הזאת כתב הרמב"ם אחרי שתי הלכות שבהן עסק בכותל חצר שנפל, שיש לכוף זה את זה לבנות עד ארבע אמות (ע"פ המשנה ה' ע"א). שם ההקשר הוא היזק ראייה, וכפי שכתב (הל' שכנים ג, א): "כותל חצר המבדיל בין שני שותפין שנפל, יש לכל אחד משניהם לכוף על חבירו לבנותו עד גובה ארבע אמות כדי שלא יראו זה את זה, אבל יתר על ארבע אמות אין מחייבין אותו... אחד מן השותפין שבנה הכותל שמבדיל בינו ובין חבירו עד ארבע אמות". בהלכה שאנו עוסקים בה התמקד הרמב"ם במעמד של מחיצה בגובה מקסימאלי של ארבע אמות, אך לא בהקשר של היזק ראייה, אלא מניעת כניסת אנשים מרשות הרבים. מבחינה זו משנה זו קשורה יותר למשנה (ז ע"ב) העוסקת ביכולת של בני חצר לבנות בית שער וחומה לחצר כדי למנוע כניסה של אחרים. בין משנתנו לבין משנה העוסקת ביכולת לחייב לבנות בית שער, מופיעה משנה נוספת העוסקת בכותל חצר שנפל, וגם שם נאמר שיש לבנות מחדש את הכותל עד ארבע אמות ולא יותר, וכן יש שם מקרה שאם "סמך לו כותל אחר, אע"פ שלא נתן עליו את התקרה, מגלגלין עליו את הכל", הלכה הדומה מאוד להלכות מקיף וניקף שבמשנתנו: "אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל".

ד. מגלגלין עליו את הכול

לפי הרמב"ם הרצף והקשר בין המשניות שבפרק הוא כך: משנה א' עסקה ביכולת של שותפים לכוף זה את זה לעשות מחיצה בחצר, בגינה ובבקעה. מטרת המחיצה שבחצר היא למנוע היזק ראייה. בגינה המטרה היא שלא יהיה נתפס כגנב או כדי לחסום מפני עין הרע, ובבקעה לא נהגו לבנות מחיצה. משנה ב' עוסקת במחיצה בין חורבות ושם המטרה היא למנוע את כניסתם של בני רשות הרבים. כיון שכך יש צורך שהמחיצה תקיף את כל המתחם כדי שלא יהיה ניתן להיכנס. רק כשנבנו ארבע רוחות יש לחייב הניקף, ואם הניקף עצמו גילה דעתו שנוח לו בכך - "מגלגלין עליו את הכל".

משנה ג' עוסקת אף היא בכותל חצר, ומדובר בכותל חצר שנפל. נאמר במשנה שאם אחד השכנים נהנה מפעולה שעשה השכן האחר, פעולה שאי אפשר היה לחייבו לעשות, הדין הוא "מגלגלין עליו את הכל", כמו במשנת מקיף וניקף. ההלכה העוסקת בגילוי דעת שהדבר נוח והדין "מגלגלין עליו את הכל" הם הציר המחבר את משנה ב' למשנה ג'. כמו כן, משנה ג' מתחברת גם למשנה א'. במשנה א' נאמר של מי האבנים שנפלו, ובמשנה זו נידון עד איזה גובה ניתן לחייב את הצדדים לבנותו מחדש.

משנה ד' מתחברת ברצף למשנה ב'. המשנה שם עסקה בבניית מחיצה שתמנע כניסת בני אדם אף לחורבה, ומשנה ד' עוסקת ביכולת ובסמכות של בני חצר לכופף זה את זה לבנות בית שער וחומה לחצר. הרמב"ם הוסיף מעצמו הלכה שקשורה למשנה ד', ובה יישום של ההלכה: "מגלגלין עליו את הכל" (הלכות שכנים ה, א):

חצר השותפין, כל אחד מהן כופה את חברו לעשות בה בית שער ודלת, וכן כל הדברים שהחצר צריכה להם צורך גדול, או דברים שנהגו בני המדינה לעשותם.

אבל שאר הדברים כגון ציור וכיור וכיוצא בו, אינו כופהו. עשה אחד מהן מעצמו, אם גילה השני דעתו שנוח לו במה שעשה חברו, מגלגלין עליו את הכל ונותן חלקו בהוצאה.

הרישא של ההלכה מבוססת על המשנה, ועל התוספתא (בבא מציעא [ליברמן] יא, יז):

מי שיש לו בית בחצר אחרת בני חצר אחרת משעבדין אותו לעשות עמהן דלת נגר ומנעול לחצר. ושאר כל הדברים אין יכולין לכופו.

הרמב"ם הוסיף הלכה על האמור במשנה ובתוספתא, ומפרשי הרמב"ם הציעו שתי הצעות למקור דבריו. המגיד משנה כתב:

עשה אחד מהן וכו'. אולי הוציא זה המחבר מדין בונין הכותל למעלה מארבע אמות, שאם גילה אחד דעתו שהוא רוצה בו, שפורע חלקו בהוצאה, כמבואר ראש פרק ג' [ברמב"ם הלכות שכנים].

לפי המגיד משנה, המקור הוא במשנה ג' שם נאמר: "סמך לו כותל אחר אף על פי שלא נתן עליו את התקרה, מגלגלין עליו את הכל".

הכסף משנה ציין את דברי המגיד משנה, ולא שלל אותם, אך הציע אפשרות אחרת:

ואפשר שלמד זה מדין המקיף את חברו משלש רוחותיו ועמד ניקף וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל.

לפיו, המקור הוא משנה ב' שם נאמר: "רבי יוסי אומר: אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל". הרמב"ם הוסיף גם בהקשר לתוכן של משנה ד', מצב שבו שכן עשה פעולה שאינה מחייבת, והשכן האחר גילה דעתו שנוח לו בפעולה זו, שאז "מגלגלין עליו את הכל".

הרמב"ם ראה עיקרון שחזר בכל המשניות: בני חצר יכולים לכוף זה את זה לעשות פעולות שיאפשרו לכל אחד מהם להשתמש בחצר באופן מיטבי, כמו בניית מחיצה, חומה ובית שער, וכן במצבים שנוצרו כתוצאה מהחלוקה - הכותל נפל ושל מי האבנים, ועד איזה גובה ניתן לכוף לבנות את הכותל מחדש. אך יש מצבים שנידונו במשניות ובהם אי אפשר לכוף זה את זה, כגון בבקעה או בחורבה, וכן בנייה מחדש מעל ארבע אמות. אך אם מי מהשכנים עשה פעולה שאינה נדרשת, ושהוא לא היה יכול לכוף את שכנו להשתתף עמו אך השכן גילה שהוא נהנה ממנה, במקרה זה עליו להשתתף בהוצאות, והרמב"ם אף הדגים עיקרון זה גם בהקשר של המשנה שבני חצר כופים זה את זה לבנות בית שער.¹⁶

סיכום

כשמקיף גדר שלוש רוחות, עסקו רש"י ותוס' בשאלה מדוע לפי תנא קמא הניקף פטור לשלם עבור שלוש הרוחות הללו, ומדוע הוא יהיה חייב לשלם רק אם המקיף יגדור את הרוח הרביעית. רש"י קישר זאת למישור משפטי - כל עוד החצר לא הייתה מוקפת לגמרי הניקף פטור מלשלם, "ויצא זכאי מבית דין". לא ניתן לחייב אותו על הכול לאחר שהמקיף סיים להקיף את הרוח הרביעית. תוספות, לעומת זאת, התייחסו לשאלה מדוע במצב כזה על הניקף לשלם רק עבור הרוח הרביעית. תשובת תוספות היא במישור הפרקטי. במצב כזה שיש להשלים מעט עבור חסימת השדה מכל הכיוונים, כל אחד היה רוצה בדבר, ולכן על החלק שהשלים את ההיקף, על הניקף לשלם. הרמב"ם פירש את משנת מקיף וניקף, שהיא עוסקת במחיצה בין חורבות. המטרה היא למנוע כניסת בני רשות הרבים. הניקף יהיה חייב לשלם רק כשהמחיצה תקיף את כל המתחם באופן כזה שלא יהיה ניתן להיכנס. הרמב"ם ראה את המשניות בפרק כמקשה אחת. יש פעולות ששכנים ושותפים יכולים לכוף זה את זה, ויש פעולות שלא ניתן. אך אם מי מהם עשה פעולה שאי אפשר היה לכוף עליה, הוא גילה בכך שהוא מעוניין בדבר ואז "מגלגלין עליו את הכל".

16 דברים ברוח זו שכתבנו עד כאן, מופיעים גם אצל: הרב יעקב נגן, נשמת המשנה, עמ' 374-383.